

KACPER ROSNER-LESZCZYŃSKI
Uniwersytet Wrocławski, Instytut Historyczny
<https://orcid.org/0000-0002-5464-6611>
rosner.leszczynski@gmail.com

„Boża opieka była z nami”
Niemieccy jezuita w *Festung Oppeln* i powojennym Opolu
(1945 r.)

Relacja z *Archivum Romanum Societatis Iesu* w Rzymie jako uzupełnienie
Uwag do listu z sierpnia 1945 r. Piotra Badury i Wandy Musialik

1. Dotychczasowy stan badań – 2. Raport niemieckich jezuitów z 1945 r. – 3. Szczegóły z dziennika

W 1999 r. na łamach „Śląska Opolskiego” o. Piotr Jerzy Badura SJ¹ oraz Wanda Musialik² opracowali i skomentowali krótki list z 26 sierpnia 1945 r. sporządzony przez o. Walentego Kołodziejczyka SJ³. Polski zakonnik wspominał w nim o opuszczeniu Opolu przez niemieckich jezuitów, a także o trudnościach związanych z funkcjonowaniem przejętej od nich placówki. Zupełnie inny charakter ma raport sporządzony przez opuszczających wówczas miasto niemieckich zakonni-

---

¹ O. Piotr Jerzy Badura SJ (1954–2021) – wychował się w Bytomiu, a święcenia prezbiteratu przyjął 31 lipca 1983 r. W latach 2014–2019 posługiwał w parafii Matki Bożej Kochawieńskiej (Pocioszenia) w Gliwicach. Żywo uczestniczył w gremiach, które dbały o wzajemne relacje, czego wyrazem było jego zaangażowanie ekumeniczne, także na płaszczyźnie międzynarodowej. Przez lata był członkiem Komisji do Spraw Stosunków Polsko-Czeskich i Polsko-Słowackich przy Polskiej Akademii Nauk.

² Wanda Maria Musialik (ur. 1957 r.) – profesor nauk humanistycznych, specjalizuje się w biografistyce Śląska, historii Kościoła katolickiego na Śląsku, historii Polski w XIX–XX w. i historii Śląska XIX i XX w.

³ Piotr Jerzy Badura, Wanda Musialik. 1999. „Jezuici na Śląsku. Uwagi do listu z sierpnia 1945 r.”. Śląsk Opolski. Kwartalnik Naukowo-Dokumentacyjny 36 (2): 58–63.

ków⁴. Dokument ten odnaleziony został podczas kwerendy w *Archivum Romanum Societatis Iesu* w Rzymie⁵. Relacja Niemców, jako osób wysiedlonych, ukazuje tragizm sytuacji, który nie mógł być dostrzeżony przez polskich współbraci. Z tego względu artykuł skupia się na analizie, tłumaczeniu i opracowaniu niemieckiego raportu, a następnie na zestawieniu go z polskim listem. Nadrzędnym celem publikacji jest także przedstawienie trudnych dziejów Opola w 1945 r.

1. Dotychczasowy stan badań

Temat Śląska Opolskiego jako teatru działań wojennych w przełomowym roku 1945 cieszy się dużym zainteresowaniem badaczy. Jeśli chodzi o starszą literaturę, problematyka ta została podjęta głównie przez Bolesława Dolatę⁶ oraz Damiana Tomczyka⁷. Wydana pod koniec lat 90. XX w. monografia Henryka Stańczyka do dziś jest ważną publikacją dotyczącą omawianego zagadnienia⁸. Jej wartości podkreślił zresztą Marek Dutkiewicz⁹. Wcześniej wspomniany Damian Tomczyk w swojej pracy dotyczącej walk o Śląsk Opolski dokonał bardzo starannego przeglądu ówczesnych opracowań i literatury wspomnieniowej¹⁰. Równie rzetelny, ciekawy i szeroki przegląd, ale najnowszej literatury, sporządziła Ewa Dawidejt-Drobek, która opracowała dokumenty związane z pobytem Armii Czerwonej w Nysie w 1945 r.¹¹

⁴ Raport czterostronicowy, spięty, pisany na maszynie, dobrze zachowany, pismo niewyblakłe, w tekście drobne błędy literowe.

⁵ Archivum Romanum Societatis Iesu. Sygn. Ger. Or. 2001. Kriegs- und Nachkriegsjahre 1939–, raport luźny.

⁶ Bolesław Dolata. 1965. *Wyzwolenie Opolszczyzny przez Armię Radziecką w roku 1945 (z nawiązaniem do walk o wyzwolenie wszystkich ziem zachodnich i północnych)*. Opole: nakł. własny; Bolesław Dolata. 1965. „Wyzwolenie Śląska Opolskiego”. *Kalendarz Opolski* 13: 58–66; Bolesław Dolata. 1974. *Wyzwolenie Polski 1944–1945. Działania wyzwolenicze Armii Radzieckiej i Ludowego Wojska Polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo MON.

⁷ Damian Tomczyk. 1976. *Przełamanie linii Odry w 1945 r. przez Armię Radziecką na Śląsku Opolskim*. Opole: Instytut Śląski; Damian Tomczyk. 1981. *Za wolność waszą i naszą. Szkice biograficzne radzieckich wyzwolicieli Śląska Opolskiego*. Opole: Wydawnictwo Instytutu Śląskiego; Damian Tomczyk. 1989. *Śląsk Opolski – 1945. Militarne i polityczne problemy okresu wyzwolenia*. Opole: Wydawnictwo Instytutu Śląskiego.

⁸ Henryk Stańczyk. 1998. *Od Sandomierza do Opola i Raciborza*. Warszawa: „Neriton”.

⁹ Marek Dutkiewicz. 1998. „Recenzja: Henryk Stańczyk, *Od Sandomierza do Opola i Raciborza*, Wydawnictwo «Neriton»”. Warszawa 1998, ss. 293”. *Piotrkowskie Zeszyty Historyczne* 1: 189–191.

¹⁰ Tomczyk. 1989. *Śląsk Opolski – 1945*, 5–26.

¹¹ Ewa Dawidejt-Drobek. 2018. „Dokumenty z Archiwum Państwowego w Opolu dotyczące pobytu w 1945 r. wojsk radzieckich w Nysie”. *Rocznik Ziemi Zachodnich* 2: 441–448.

Jeśli chodzi o martyrologię duchowieństwa na terenie Śląska Opolskiego, to wspomnieć należy o wydawanych po wojnie pracach ks. Johannesesa Kapsa¹². Na gruncie historiografii polskiej tematykę tę poruszył ks. Andrzej Hanich¹³. Warto przytoczyć także dorobek Joanny Hytrek-Hryciuk, która opisuje losy duchowieństwa i cywili (ze szczególnym uwzględnieniem kobiet)¹⁴. Mimo że jej badania dotyczące przełomowego roku 1945 koncentrują się na terenie Dolnego Śląska, lektura tych prac pozwala na stworzenie dolnośląsko-opolskich paraleli dotyczących działalności Armii Czerwonej. Pomocne może okazać się także skorzystanie z *Leksykonu duchowieństwa represjonowanego*, w którym ks. Jerzy Myszor przedstawił sylwetki wielu duchownych ze Śląska¹⁵. Prezentowany w artykule raport jest także cennym uzupełnieniem opracowania pióra Siegmunda Bulli, do którego obowiązkowo odsyłam czytelnika¹⁶. Ogólnie zarysowuje ono los opolskich jezuitów w 1945 r.

Niestety nie dysponujemy zadowalającą liczbą wspomnień z *Festung Oppeln* i z pierwszych powojennych miesięcy. W porównaniu do znajdującego się kilkadziesiąt kilometrów od Opola Wrocławia liczba ta jest niezwykle skromna¹⁷. W popularnych wspomnieniach zebranych przez Johannesesa Kapsa oraz w tych znajdujących się w trzypięciotomowej kolekcji *Die Vertreibung*¹⁸ nie znajdziemy dość

---

¹² Johannes Kaps. 1950. *Vom Sterben schlesischer Priester 1945/1946. Ein Ausschnitt aus der schlesischen Passion*. München: Verlag der kirchlichen Hilfsstelle; Johannes Kaps. 1952–1953. *Die Tragödie Schlesiens 1945/46 in Dokumenten unter besonderer Berücksichtigung des Erzbistums Breslau*. München: Verlag „Christ Unterwegs”.

¹³ Andrzej Hanich. 1995. „Tragedia księży katolickich na Śląsku Opolskim po wkroczeniu Armii Czerwonej w 1945 r.”. *Śląsk Opolski* 16: 21–23; Andrzej Hanich. 2009. *Czas przełomu. Kościół katolicki na Śląsku Opolskim w latach 1945–1946*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego; Andrzej Hanich. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego w latach II wojny światowej*. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża.

¹⁴ Joanna Hytrek-Hryciuk. 2010. *Rosjanie nadchodzą! Ludność niemiecka a żołnierze Armii Radzieckiej (Czerwonej) na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*. Wrocław: Oddział Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (w wydaniu drugim, poszerzonym, również wskazówki bibliograficzne).

¹⁵ Jerzy Myszor. 2002–2006. *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1939–1989*. T. 1–3. Warszawa: Verbinum.

¹⁶ Siegmund Bulla. 1991. *Das Schicksal der schlesischen Männerklöster während des Dritten Reiches und in den Jahren 1945/46*. Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, 71–75.

¹⁷ W przypadku Wrocławia godne wspomnienia pozostaje dzieło: Horst Gleiss. 1986–1999. *Breslauer Apokalypse 1945. Dokumentarchronik vom Todeskampf und Untergang einer deutschen Stadt und Festung am Ende des zweiten Weltkrieges: unter besonderer Berücksichtigung der internationalen Pressefotografie, persönlicher Erlebnisberichte von Augenzeugen und eigenen Tagebuchaufzeichnungen*. T. 1–7. Wedel (Holstein): Natura et Patria Verlag; t. 8–10. Rosenheim: Natura et Patria Verlag.

¹⁸ Theodor Schieder. 1953–1960. *Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa*. T. 1/1, 1/2: *Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus den Gebieten östlich Oder – Neisse*; t. 1/3: *Polnische Gesetze und Verordnungen 1944–1955*. Bonn: Bundesministerium für Vertriebene.

źródeł. O sytuacji w Opolu wzmiankują wybrane dokumenty w pracy wydanej pod redakcją Włodzimierza Borodzieja i Hansa Lemberga¹⁹ oraz ogólne opracowania dotyczące Śląska Opolskiego. Pojedyncze wspomnienia rozrzucone są w niszowych lub zagranicznych publikacjach²⁰. W świetle skromnej literatury przedmiotu przetłumaczenie raportu i opatrzenie go aparatem krytycznym jest istotnym zabiegiem pozwalającym na wprowadzenie do dyskusji naukowej nowego źródła.

2. Raport niemieckich jezuitów z 1945 r.

Warto przyrzeć się dokładnie raportowi przechowywanemu w rzymskim *Archivum Romanum Societatis Iesu*²¹. Jego tekst, w tłumaczeniu autora, przedstawiony zostanie poniżej. We fragmentach, które tego wymagały, zdecydowano się na ujednolicenie interpunkcji i poprawę oczywistych błędów, tzw. literówek. Wszelkie inne ingerencje w tekst zostały oznaczone kwadratowym nawiasem.

Odpis!

Opolski Oddział Towarzystwa Jezusowego, *Sedanstr[afze]* 11 ([ulica] Grunwaldzka 11)²².

Wielebny o. Constantin²³ Kempf *S[ocietas] J[esu]* (długoletni opolski przełożony, zmarł 10 grudnia 1945 r.²⁴ w Opolu) wyjaśnił, że nie zostaniemy w Opolu na dłużej (ponieważ z początkiem stycznia 1945 r. skończyło się 20 lat naszego pobytu w tym mieście).

¹⁹ Włodzimierz Borodziej, Hans Lemberg. 2003. „*Unsere Heimat ist uns ein fremdes Land geworden...*“. *Die Deutschen östlich von Oder und Neiße 1945–1950. Dokumente aus polnischen Archiven*. Marburg: Verl. Herder-Institut.

²⁰ W kontekście artykułu polecam uwagę relację: Karl Friedrich Grau. 1966. *Schlesische Inferno. Kriegsverbrechen der Roten Armee beim Einbruch in Schlesien 1945*. Stuttgart: Seewald Verlag, 45–46.

²¹ Robert Danieluk. 2022. „Rzymskie Archiwum Towarzystwa Jezusowego; geneza, zasób i funkcjonowanie”. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 118: 67–82.

²² Zob. 1937. *Adressbuch der Stadt Oppeln. Ausgabe 1937*. Oppeln: Gauverlag NS-Schlesien, 121.

²³ Na marginesie warto dodać, że w schematyzmie diecezjalnym za rok 1942 imię zakonnika zapisano przez „K” – Konstantin. Zob. 1942. *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1942*. Breslau: Erzbischöfliches Ordinariat, 111.

²⁴ W *Catalogus defunctorum* data śmierci to 10 grudnia 1944 r. Wpis: „p *KEMPF Constantinus, n 23,1,1873 Bernbach pr Somborn (Hessen-Nassau); i 16,4,1893; p4 15,8,1910. + 10,12,1944 Oppeln (Hannover). P GermO.*”. Zob. Rufo Mendizábal. 1972. *Catalogus defunctorum in renata Societate Iesu ab a. 1814 ad a. 1970*. Romae: Apud Curiam P. Gen, 420.

W grudniu 1944 r. nadal miały miejsce ciężkie naloty²⁵; nic nam się nie stało, chociaż w Opolu było wiele zniszczeń. W poprzednich wojennych latach często groziła nam konfiskata mienia przez Gestapo²⁶ i zarząd miasta, ale groźba nieszczęścia minęła. Boża opieka wyraźnie była z nami.

Tuż przed tym, jak Rosjanie niemal bez walki wkroczyli do Opoła²⁷, Najprzewielebniejszy Ojciec Prowincjał Hapig²⁸ pojechał do Berlina. W związku z tym przybył [do nas] jego *Socius*²⁹ o. Schmutte³⁰ i podzielił się z nami cierpieniami i radościami z tego straszego czasu. Po 20 stycznia [1945 r.] odjechali br. Gluth³¹ i br. Beck³². Na miejscu pozostało 8 ojców i 5 braci, wraz z o. Schmutte (RP. V.-Prov.), – Sup. – Kur. Spors³³, o. Schinke³⁴,

---

²⁵ W grudniu 1944 r. Opole było celem mniejszych ataków lotniczych (dokładnie 2 i 12 grudnia 1944 r.). 18 grudnia miał miejsce duży nalot, w wyniku którego uszkodzone zostały domy na obecnym Zaodrze, Starym Mieście i na Ostrówku. Bomba uszkodziła także budynek rejencji i Sądu Krajowego. Por. Alfred Konieczny. 1998. *Śląsk a wojna powietrzna lat 1940–1944*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 184, 187, 191–194.

²⁶ Już wcześniej Gestapo ingerowało w działalność opolskich jezuitów. Jeszcze przed wojną o. Bruno Spors otrzymał zakaz przemawiania w Opolu z powodu kazania, które kiedyś wygłosił. Jednocześnie Klaus Schatz, autor opracowania dotyczącego niemieckich jezuitów, podkreśla „łagodne traktowanie” *Südprovinz* przez Gestapo. Zob. Klaus Schatz. 2013. *Geschichte der deutschen Jesuiten (1814–1983)*. T. 3: 1917–1945. Münster: Aschendorff, 365, 418.

²⁷ Zob. Dolata. 1971. *Wyzwolenie Polski 1944–1945*, 226–227.

²⁸ O. Bernhard Hapig SJ – w latach 1942–1948 prowincjał *Ostdeutsche Provinz*. Zob. Hans-Karl Seeger, Gabriele Latzel. 2006. *Karl Leisner – Priesterweihe und Primiz im KZ Dachau*. Münster: LIT Verlag, 187–188.

²⁹ Towarzysz.

³⁰ O. Josef Maria Schmutte SJ. Zob. 1938. *Catalogus Provinciae Germaniae Inferioris Societas Iesu. Ineunte Anno 1938*. Düsseldorf: L. Swann, 82.

³¹ Prawdopodobnie br. Bernhard Gluth. Zob. 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*. Düsseldorf: L. Swann, 38; Seeger, Latzel. 2006. *Karl Leisner – Priesterweihe und Primiz im KZ Dachau*, 187.

³² Prawdopodobnie br. Bertold Beck. Zob. 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*, 36.

³³ O. Bruno Spors SJ. Zob. 1942. *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1942*, 111.

³⁴ O. Alfons Schinke SJ. Zob. 1942. *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1942*, 111; 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*, 45.

o. Andricki³⁵, o. Aust³⁶, o. Banaschik³⁷, o. Drost³⁸, o. Rothe³⁹, br. Bieniek⁴⁰, br. Gabriel⁴¹, br. Kunisch⁴², br. Larisch⁴³, br. Tautz⁴⁴. Potem przybyli – w piątek 26 stycznia 1945 [r.] – o. Beckmann SJ oraz duchowieństwo parafialne: Braun i Kubis.

We wtorek, 23 stycznia 1945 r. przyszedli Rosjanie, 24 stycznia po raz pierwszy stanęli przed naszym wejściem⁴⁵ ([o.] Andricki⁴⁶ został okradziony z zegarka⁴⁷). W południe,

³⁵ O. Gerhard Andricki SJ. Zob. 1942. *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1942*, 111; 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*, 12, 35.

³⁶ O. Wilhelm Aust SJ. Zob. 1942. *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1942*, 111; 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*, 35.

³⁷ O. Paul Banaschik SJ. Zob. 1942. *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1942*, 111; 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*, 12, 35.

³⁸ O. Emil Drost SJ. Zob. 1942. *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1942*, 111; 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*, 37.

³⁹ O. Alfred Rothe SJ. Zob. 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*, 44. Por. Alfred Rothe. 1967. *Geschichte der Ostdeutschen Provinz der Gesellschaft Jesu seit ihren Anfängen bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges*. Berlin: Osttd. Provinz S.J., Provinzialat.

⁴⁰ Br. Johannes Bieniek. Zob. 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*, 13, 36.

⁴¹ Br. Franz Gabriel. Zob. 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*, 10, 38.

⁴² Br. Franz Kunisch. Zob. 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*, 10, 41.

⁴³ Br. Joachim Larisch. Zob. 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*, 3, 41.

⁴⁴ Br. Walter Tautz. Zob. 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*, 10, 46.

⁴⁵ Poprzez „nasze wejście” należy rozumieć adres *Sedanstraße* 11.

⁴⁶ O. Gerhard Andricki SJ. Zob. 1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*, 12, 35.

⁴⁷ Kradzieże zegarków dokonywane przez Armię Czerwoną były bardzo częstym zjawiskiem. W kontekście tego opracowania warto przytoczyć podobną sytuację, która miała miejsce w Klosterbrück (obecnie Czarnowąsy, dzielnica Opola): „Dwóch z nich [Rosjan – K. R.-L.] weszło do piwnicy, oddało kilka strzałów w sufit i zażądało, byśmy oddali im nasze zegarki. Odeszli z 14 narecznymi zegarkami”. Zob. Kaps. 1952–1953. *Die Tragödie Schlesiens 1945/46 in Dokumenten*, 179. W tej relacji także inne wzmianki o kradzieży zegarków. O tym samym fakcie wspomina ks. Karl Friedrich Grau z Opola. Zob. Grau. 1966. *Schlesische Inferno*, 45. W sprawozdaniu Urzędu Miejskiego w Opolu z 26 września 1945 r. (a więc kilka miesięcy po rabunku przeprowadzonym na o. Andrickim) pisano: „Unikano za wszelką cenę jakichkolwiek sposobności kontaktowania się z Armią Sowiecką, która nie miała żadnej litości. (...) Konfiskata zegarków i rowerów odbywa się w dalszym ciągu”. Zob. Ksawery Jasiak. 2011. „Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Opolu w latach 1945–1947. Struktura i działalność”. Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989 8–9 (1): 14. Joanna Hytrek-Hryciuk przywołuje szereg relacji z Dolnego Śląska, które poruszają omawianą problematykę: „Pierwsy Rosjanie, których zobaczyliśmy, kradli wszystko, co nie było przymocowane (...0 – zegarki, zapakowane kufty (...). Niemal każdemu z mieszkańców [Twardogóry – K. R.-L.] ukradli zegarek czy obrączkę”. Badaczka wspomina także, że na terenie „sąsiedniego” *Festung Breslau*: „Mieszkanka schronu przy dzisiejszej ul. Saperów, 23 lutego po raz pierwszy usłyszała rozkaz oddania zegarka i obrączki”. Zob. Hytrek-Hryciuk. 2010. *Rosjanie nadchodzą!*, 70–71.

24 stycznia świętowaliśmy urodziny o. Sporsa⁴⁸, a wieczorem byliśmy w St. Adalbert Hospital-Neubau⁴⁹. W obecności franciszek, nauczyciel religii Hertel⁵⁰ został zastrzelony przez Rosjanina⁵¹. Siostry tymczasowo schroniły się w starym budynku⁵², a gdy ten spłonął wraz z klasztorem⁵³, franciszki oraz siostry szkolne⁵⁴ znalazły (30 stycznia) schronienie u nas. Klauzura została uchylona. W domu, łącznie z pomieszczeniami piwnicznymi, przebywało około 100 osób⁵⁵. Po ubiciu świń w starym budynku i sprowadzeniu ze spalonych domów siostr – we współpracy z naszymi ojcami i braćmi – mąki oraz innych środków do życia, w tym żywności wystarczyło na kilka miesięcy. Po węgiel i wodę chodziliśmy na zewnątrz. Przez wiele miesięcy nie było prądu ani wody.

*Dominica Septuagesimae*⁵⁶ – 28 stycznia 1945 r. (Pijani) Rosjanie byli w kościele i kaplicy. 29 stycznia odbyło się pierwsze poważne przeszukanie naszego domu. Mieliśmy wolne dni. Było kilka grup z czasami bardzo niebezpiecznymi odwiedzającymi. W pierwszym miesiącu mieliśmy dobrego komendanta⁵⁷, który na prośbę przysłał

⁴⁸ O. Bruno Spors urodził się 24 stycznia 1903 r.

⁴⁹ Szpital św. Wojciecha (tzw. „nowy”). Obecnie Szpital Wojewódzki w Opolu.

⁵⁰ Ks. Georg Hertel (1901–1945) – od 1928 r. nauczyciel religii we wrocławskiej szkole prowadzonej przez siostry urszulanek. Od 1936 r. uczył religii w Opolu. Zob. Myszor. 2003. *leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL*, t. 2, 87.

⁵¹ Ks. Andrzej Hanich słusznie zauważa, że ks. Johannes Kaps pomylił się przy dacie śmierci Georga Hertla, podając dzień 3 lutego 1945 r. Por. Kaps. 1950. *Vom Sterben schlesischer Priester 1945/1946*, 56; Myszor. 2003. *leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL*, t. 2, 87; Hanich. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego*, 47. Szerzej o tych wydarzeniach zob. Wolfgang Globisch. 2018. *Opolski męczennik ks. Georg Hertel, świadek wiary i miłości*. Opole: Fundacja Nauki i Kultury na Śląsku.

⁵² W oryginale *Altbau*, czyli stary budynek szpitala. Ks. Andrzej Hanich w tym przypadku precyzuje: „Szpital św. Wojciecha określany był wówczas również jako *Neubau* (...), w odróżnieniu od starszego wiekiem budynku szpitalnego przy kościele Matki Boskiej Bolesnej i św. Wojciecha w Opolu „Na Górze” (...), który określano mianem *Altbau*”. Zob. Hanich. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego*, 47. Por. Grau. 1966. *Schlesische Inferno*, 45.

⁵³ 24 stycznia 1945 r. miał miejsce duży pożar Opola. Ks. Franciszek Spilla wspomina te wydarzenia w ten sposób: „Okolo godz. 9.00 Opole zaczęło się palić. Domy wzdłuż *Bahnhofstraße* aż do klasztoru były systematycznie podpalane. Ponieważ klasztor był połączony ze starym budynkiem, a kościół na Górze ze starym budynkiem poprzez korytarz, który umożliwiał chorym uczestniczyć w Mszach św., próbowaliśmy ugasić pożar. Ks. Kubis, ks. Braun, o. Gisder ze Zgromadzenia Świętej Rodziny, który ukrywał się w starym budynku przed Gestapo, i ja z około 80 ludźmi utworzyliśmy łańcuch. Ja i ci trzej księża staliśmy na pierwszej linii frontu i wlewaliśmy wodę w płomienie”. Zob. Franciszek Spilla. 2016. „Opole w styczniu 1945 r. Osobiste wspomnienia ks. Franciszka Spilli”. *Informator Gminy Chrzęstowice 1*: 24.

⁵⁴ Siostry ze Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame (SSND).

⁵⁵ Schronienie u jezuitów, spośród wielu innych kobiet, znalazła m.in. Maria Heim – gospodyni zamordowanego ks. Hertla. Zob. Globisch. 2018. *Opolski męczennik ks. Georg Hertel*, 27.

⁵⁶ W oryginale skrót „Dom. Sept.”. Niedziela siedemdziesiątnicy, związana z przedpościem. W 1945 r. przypadała w dniu 28 stycznia.

⁵⁷ Prawdopodobnie gen. Wajgard lub płk Pogasow. Zob. Piotr Pałys. 2016. „Opole 1945 – rok pierwszy”. *Studia Śląskie* 78: 18.

nam pomoc, a nawet osobiście interweniował. Gdy wielebny o. Spors odwiedził go osobiście (14 lutego w Środę Popielcową), zwolnił nas z obowiązku zakwaterowania u nas „radzieckich”⁵⁸, co w tym czasie nam groziło. Kiedy 13 lutego przyszedł rozkaz mobilizacyjny dla wszystkich cywilów, księża i zakonnicy byli z niego zwolnieni. W zamian za to duchowni musieli osobiście pomagać przy zbieraniu zwłok, kopaniu grobów i grzebaniu zmarłych (3 lutego grób zbiorowy obok kościoła *Bergelkirche*⁵⁹ dla nauczyciela religii Hertla⁶⁰ i 7 osób świeckich, 6 lutego – Opp. [Opole], 18 lutego – *Bolkoinsel*⁶¹, i jeszcze 27 lutego – *Bergelkirche*).

Do domu naszego sąsiada (Schreiera⁶²) już 25 stycznia włamała się rosyjska załoga dział przeciwlotniczych i stale go okradała. 11 lutego wieczorem willa stanęła w płomieniach. Iskry na szczęście rozeszły się na boki, tzn. równolegle do naszego domu. W zasadzie to nie tyle walki, co celowe i złośliwe podpalenia zniszczyły dużą część Opola. Z 50 tys. mieszkańców nie pozostało prawdopodobnie 2 tys. osób. Wszyscy uciekli, mimo srogiego zimna. Wiele dzieci, które z pewnością tam zginęły, wcześniej przyjęło swoją wczesną I Komunię Świętą!⁶³

W dniach 10–27 lutego, na żądanie rosyjskiego lekarza, siostry franciszkanki pracowały w rosyjskim szpitalu wojskowym. Do domu wracały w południe i wieczorem.

*Dominica Quinquagesimae*⁶⁴ – 11 lutego. W zastępstwie za *Niedzielę Septuagesimae*, od godz. 6.00 do 9.45 przed południem odprawiliśmy przed wystawionym Najświętszym Sakramentem nabożeństwo czterdziestogodzinne. Przez pierwsze 3 tygodnie rosyjskiej okupacji mleko dostarczała nam krowa, która chodziła po zaśnieżonym ogrodzie i była karmiona obierkami z ziemniaków. Potem została zabrana przez Rosjan, podobnie jak wiele naszych kur!

W drugiej połowie lutego pojawił się nowy komendant⁶⁵, który nie udzielił nam pomocy w walce z uciążliwymi odwiedzającymi. Kilka nowych baterii podjechało pod nasz kościół. Niedawno znów przeszukiwano nasz dom. Na koniec – 27

⁵⁸ W tym kontekście zakwaterowanie rozumieć należy jako odebranie części zakonnych pomieszczeń mieszkalnych i przydzielenie ich stacjonującej w mieście Armii Czerwonej.

⁵⁹ Obecnie kościół pw. Matki Boskiej Bolesnej i św. Wojciecha w Opolu.

⁶⁰ Ks. Andrzej Hanich wspomina o pochówku, który miał miejsce „na małym cmentarzu tuż obok kościoła”. Zob. Hanich. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego*, 48.

⁶¹ *Bolko-Insel* – obecnie Wyspa Bolko w granicach Opola.

⁶² W sąsiedztwie, pod adresem *Sedanstraße* 13, mieszkali Emil, Erich, Elisabeth, Maria oraz Franz Schreierowie. Emil Schreier prowadził także sklep przy *Ring* 17 [Rynek]. Zob. 1937. *Adressbuch der Stadt Oppeln*, 111, 121.

⁶³ Z uwagi na wysoką śmiertelność, ale także od czasu słynnych dekretów papieża Piusa X, wielu dzieciom udzielano pierwszej Komunii św. o wiele wcześniej (np. w wieku 4–5 lat).

⁶⁴ W oryginale skrót „Dom. Quing.” – niedziela pięćdziesiątnicy, związana z przedpościem.

⁶⁵ Prawdopodobnie płk Korabin. Zob. Pałys. 2016. „*Opole 1945 – rok pierwszy*”, 18.

lutego wieczorem – rozkaz o całkowitej ewakuacji Opola⁶⁶, włącznie z klasztorami i duchownymi, pod groźbą kary śmierci, jeśli do 28 lutego, do godziny 16.00 pozostaną w mieście. Odjechali więc wszyscy do Kranst⁶⁷. Po około 3 tygodniach wrócili [ojcowie], zastając zbezczeszczone i ograbiony dom oraz kościół (o. Rother – od 12 marca do 7 maja był w Lugendorf⁶⁸, następnie w Raschau⁶⁹ zamiast o. Andrickiego; o. Schinke przebywał w Wengern⁷⁰ do początku czerwca; o. Banaschik i o. Beckmann w Kranst).

1 kwietnia w Wielkanoc odbyło się pierwsze nabożeństwo [w języku polskim]. Z uwagi na to, że oprócz wojska rosyjskiego urzędy sprawowały polskie władze cywilne, a Polaków mieszkających na wschodzie sprowadzano na Śląsk jako osadników (wraz z wypędzeniem Niemców), nabożeństwa mogły odbyć się tylko w języku polskim. W naszym kościele kazania po polsku⁷¹ głosili o. Spors i o. Banaschik, czasem także o. Drost. Ten ostatni szczególnie troszczył się o Polaków ze wschodu, którzy tysiącami koczowali w obozowiskach na zewnątrz, odprawiając [dla nich] polskie nabożeństwa pod gołym niebem. Odprawiał je także w polskim szpitalu epidemicznym. Opiekowaliśmy się także chorymi (Polakami i Niemcami) w nowym, polskim szpitalu sióstr franciszkanek. O. Drost dał Niemcom dużo jałmużny. Z br. Bieńkiem nakarmił w południe przy naszej furcie 70–80 osób. Ta i inna opieka nad Niemcami była cierniem w boku polskiego Gestapo⁷² (UBP)⁷³, dlatego myślano o przejściu „Zentrale des Deutschtums”. W lipcu, jako goście, przybyli polscy ojcowie oraz bracia, by zobaczyć to, co niedługo przejmą! 7 sierpnia, na podstawie telegramu do o. prowincjała

⁶⁶ W tej części akapitu zdecydowałem się podać nazwy zgodne z podanymi w raporcie.

⁶⁷ Obecnie Chrzastowice, powiat opolski.

⁶⁸ Obecnie Łubniany, powiat opolski.

⁶⁹ Obecnie Raszowa, powiat opolski.

⁷⁰ Obecnie Węgry, powiat opolski.

⁷¹ Ks. Andrzej Hanich zauważa, że przed 1945 r. na Śląsku Opolskim aż 500 z 806 duszpasterzy było dwujęzycznych (oprócz języka niemieckiego znali język polski, gwara śląską lub dialekt morawski). Zob. Andrzej Hanich. 2019. Ustanowienie administracji apostolskiej na Śląsku Opolskim – tło i okoliczności. W *Organizowanie polskich struktur Kościoła katolickiego na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945–1945*. Red. Kazimiera Jaworska, 79. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny.

⁷² We wspomnieniach z terenu Śląska widać wyraźną tendencję do takiego wartościowania. Przykładowo: Helene Plüschke ze Strzegomia zanotowała pod datą 25 czerwca 1945 r.: „Ustanowili też [Polacy – K. R.-L.] polską milicję jako «organ bezpieczeństwa publicznego». Jej siedziba znajduje się w dawnym domu NSDAP. Jakże to znamienne”. Zob. Helene Plüschke. 2008. „Dziennik śląski”. Karta. *Kwartalnik Historyczny* 57: 77.

⁷³ Mianem „polskiego Gestapo” określono Urząd Bezpieczeństwa Publicznego. W Opolu Powiatowy UBP powstał 28 marca 1945 r. Pierwszym kierownikiem był por. Tadeusz Jaworski „Wańka”. Za rozpoznanie m.in. środowisk opozycyjnych oraz duchowieństwa niemieckiego odpowiedzialna była Sekcja III, której kierownikiem był Czesław Rokicki. Zob. Jasiak. 2011. „Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Opolu w latach 1945–1947”, 15–19.

Lohna⁷⁴ przybyło 2 ojców⁷⁵. Jeden z nich, o. Kołodziejczyk⁷⁶ 20 sierpnia został mianowany kuratusem [...]. 15 sierpnia *ultima vota*⁷⁷ br. Bieńka. Jego matka i krewni byli na uroczystości.

W wyniku postanowień poczdamskich Wielkiej Trójki całe wschodnie Niemcy na wschód od Odry i Nysy Zgorzeleckiej⁷⁸ znalazły się pod polską administracją. Na tych terenach osiedlono Polaków wypędzonych przez Rosjan i Ukraińców ze wschodnich terenów Polski (na wschód od Bugu i Sanu). Zajęli oni miejsce Niemców (milionów!), którzy mieli być przesiedleni w „humanitarny sposób” [na zachód].

Ponieważ nikt z nas nie deklarował się jako „Polak”, zezwolono nam na repatriację. Mogliśmy wziąć 20-kilogramowy bagaż.

Pierwsza grupa (8 sierpnia 1945 r.): o. Kroll i o. Maniera z matkami i rodzeństwem, wraz z o. Schmutte – podróż pociągiem (o. Schmutte obrabowany w pociągu).

Druga grupa (8 sierpnia 1945 r.): o. Rothe, o. Aust, o. Beckmann, br. Larisch i br. Tautz – podróż samochodem i pociągiem (częściowo obrabowani).

Trzecia grupa (24 sierpnia 1945 r.): ponownie o. Kroll i o. Maniera z o. Banaschikiem i o. Andrickim – podróż samochodem (bezproblemowa podróż).

Czwarta grupa (27 sierpnia 1945 r.): wielebny o. Spors, o. Drost, o. Schinke, br. Kunisch, br. Bieniek, br. Gabriel – podróż samochodem (częściowo obrabowani).

Oddział Towarzystwa Jezusowego w Opolu, nie zadłużony, wyposażony w książki i żywność, wraz z domem i kościołem w stanie nienaruszonym został przejęty przez prowincję małopolską, zarządcę i powiernika cudzej własności, własności kościelnej!

3. Szczegóły z dziennika

W raporcie, jaki pozostawili po sobie niemieccy jezuici, można szczegółowo odtworzyć kalendarium wydarzeń, których uczestnikami byli zakonnicy. Wydarze-

⁷⁴ O. Władysław Lohn SJ – prowincjał prowincji małopolskiej w latach 1935–1947. Zob. Badura, Musialik. 1999. „Jezuici na Śląsku”, 62.

⁷⁵ Na podstawie polskiego listu z 26 sierpnia 1945 r. ustalić można, że drugim, niewymienionym w raporcie zakonnikiem był o. Franciszek Wójtowicz. O. Kołodziejczyk pisze: „Wczoraj przybył o. Wójtowicz. Jesteśmy we dwójkę. Czekamy dalszych”. Zob. Badura, Musialik. 1999. „Jezuici na Śląsku”, 60.

⁷⁶ O. Walenty Kołodziejczyk SJ – operariusz w parafii jezuickiej w latach 1945–1946. W 1946 r. opuścił zakon.

⁷⁷ Śluby wieczyste.

⁷⁸ Nysa Łużycka.

nia te w sposób chronologiczny zapisano również w krótkich zdaniach na innym miejscu, co być może stanowiło załącznik do sporządzonego raportu.

- 24 stycznia – pierwsza wizyta Rosjan przy furcie.
- 26 stycznia – kler parafialny z 5 kobietami przychodzi do nas.
- 27 stycznia – Rosjanie coraz częściej przy furcie.
- 28 stycznia – pijani Rosjanie w kościele podczas Mszy św. celebrowanej przez o. Andrickiego. Strzały na korytarzu. Wieczorem także Rosjanie w naszej kaplicy.
- 29 stycznia – wielkie przeszukanie całego domu zaraz po obiedzie (kradzież kilku zegarków).
- 30 stycznia – wprowadzenie się siostr franciszkanek i siostr szkolnych. Wieczorem tzw. Stalinowcy-Rosjanie do godz. 11.00.
- 1 lutego – wczoraj wróciło 4 żołnierzy. [Otrzymaliśmy] pomoc ze strony rosyjskiego dowódcy. Strażnik omyłkowo aresztował 4 naszych!
- 2 lutego – ponownie na dwóch „łowców kobiet” zareagowała straż.
- 5 lutego – śmierć dziewczynki w piwnicy na węgiel na skutek zatrucia gazem. Rosyjski samochód na podwórzu zabrany za pośrednictwem komendanta.
- 6 lutego – odwiedził nas major z nieprzyjemnym Iwanem (przyjechali samochodem). Rosyjski lekarz odwiedził dom z pięcioma mężczyznami.
- 7 lutego – stosunkowo przyzwoita wizyta Rosjan (także 8 lutego).
- 10 lutego – wysłano zapotrzebowanie na pielęgniarki do rosyjskiego szpitala.
- 11–12 lutego – pożar willi Schreiera.
- 12 lutego – przeszukanie domu.
- 13 lutego – kilka rosyjskich wizyt. Rosyjski oficer, z powodu ulokowania nowej baterii, ogłosił, że nasz gabinet i kancelaria są zajęte dla 40 ludzi. Mógł też, jak powiedział, nakazać ludziom opuszczenie naszych piwnic i umieścić w nich swoich podwładnych, którzy musieli być blisko baterii. Ich ostrzał (obok naszego ogrodu) bardzo uprzykrzał życie.
- 14 lutego – pierwszy dobry rosyjski komendant zwalnia nas z zakwaterowania rosyjskich żołnierzy (dzięki interwencji o. Sporsa) i wysła ich dalej.
- 15 lutego – [komendant] wysła swojego strażnika, aby sprawdził, czy wszystko jest u nas w porządku. Nasza krowa została zabrana, być może w ramach zemsty!
- 16 lutego – niebezpieczny wieczór. Kilku uzbrojonych Rosjan chciało odwiedzić siostry, ale zniechęcili się, gdy zobaczyli przed sobą 16 mężczyzn (11 ojców i 5 braci) i usłyszeli, że straż komendanta często do nas zagląda. Mimo to inni Rosjanie od czasu do czasu mówili: „Co wam da komendant, jeśli podpalimy wasz dom?”
- 18 lutego – niewiele rosyjskich wizyt.
- 19 lutego – pijany Rosjanin. Następnie 5 żołnierzy przeszukiwało dom.

20 lutego – ponowne przeszukanie domu. Nowy dowódca nie pomaga. Wieczorem przyszło 3 Rosjan, podobno z komendantury.

21 lutego – kilka rosyjskich wizyt.

22 lutego – wieczorna wizyta 3 Rosjan.

23 lutego – 6 nowych baterii przy naszym kościele.

24 lutego – jacyś porządni Rosjanie (wieczorem) przy furcie.

26 lutego – 4 mężczyzn z patrolu (rzekomo z komendantury) przeszukało cały dom.

Wieczorem 2 z nich weszło do zakrystii i zabrali 20 świec wraz z walizką dla swojego „majora”. Kolejny porządny Rosjanin, który przyprowadził pracownice do domu.

27 lutego – 2, w miarę przyzwoitych Rosjan rano, i 3 po południu.

28 lutego – ewakuacja Opola! Siostry nie chodziły już wtedy do rosyjskiego szpitala.

*

Zachowany do naszych czasów dokument pozwala zrozumieć ogrom cierpień, których doświadczyli opolscy jezuici. Chociaż zakonnicy mieli ograniczoną sposobność poruszania się po mieście, pozostawili po sobie spisane przeżycia, których doświadczali każdego dnia na terenie ich domu zakonnego i kościoła. Boża Opatrzność pozwoliła zakonnikom doczekać końca wojny. Jednak na mocy pojąłtańskiego porządku zmuszono ich do opuszczenia miasta oraz do emigracji na tereny okupowane przez zwycięskie państwa Niemiec. Nie omieszkało poinformować o tym w raporcie swoich zwierzchników, poniekąd odczytując ów fakt jako wielką krzywdę i bezprawie.

*

Bibliografia

Źródła

Archivum Romanum Societatis Iesu
Sygn. Ger. Or. 2001. Kriegs- und Nachkriegsjahre 1939– .

1937. *Adressbuch der Stadt Oppeln. Ausgabe 1937*. Oppeln: Gauverlag NS-Schlesien.

1938. *Catalogus Provinciae Germaniae Inferioris Societas Iesu. Ineunte Anno 1938*. Düsseldorf: L. Swann.

1940. *Catalogus Provinciae Germaniae Orientalis Societas Iesu. Ineunte Anno Iubileaeo 1940*. Düsseldorf: L. Swann.
1942. *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1942*. Breslau: Erzbischöfliches Ordinariat.
- Borodziej Włodzimierz, Lemberg Hans. 2003. „*Unsere Heimat ist uns ein fremdes Land geworden...*“. *Die Deutschen östlich von Oder und Neiße 1945–1950. Dokumente aus polnischen Archiven*. Marburg: Verl. Herder-Institut.
- Gleiss Horst. 1986–1999. *Breslauer Apokalypse 1945. Dokumentarchronik vom Todeskampf und Untergang einer deutschen Stadt und Festung am Ende des zweiten Weltkrieges: unter besonderer Berücksichtigung der internationalen Presseforschung, persönlicher Erlebnisberichte von Augenzeugen und eigenen Tagebuchaufzeichnungen*. T. 1–7. Wedel (Holstein): Natura et Patria Verlag; t. 8–10. Rosenheim: Natura et Patria Verlag.
- Kaps Johannes. 1950. *Vom Sterben schlesischer Priester 1945/1946. Ein Ausschnitt aus der schlesischen Passion*. München: Verlag der kirchlichen Hilfsstelle.
- Kaps Johannes. 1952–1953. *Die Tragödie Schlesiens 1945/46 in Dokumenten unter besonderer Berücksichtigung des Erzbistums Breslau*. München: Verlag „Christ Unterwegs”.
- Mendizábal Rufo. 1972. *Catalogus defunctorum in renata Societate Iesu ab a. 1814 ad a. 1970*. Romae: Apud Curiam P. Gen.
- Plüschke Helene. 2008. „Dziennik śląski”. *Karta. Kwartalnik Historyczny* 57: 63–87.
- Schieder Theodor. 1953–1960. *Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa*. T. 1/1, 1/2: *Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus den Gebieten östlich Oder – Neisse*; t. 1/3: *Polnische Gesetze und Verordnungen 1944–1955*. Bonn: Bundesministerium für Vertriebene.
- Spilla Franciszek. 2016. „Opole w styczniu 1945 r. Osobiste wspomnienia ks. Franciszka Spilli”. *Informator Gminy Chrzęstowice* 1: 24.

Opracowania

- Badura Jerzy Piotr, Musialik Wanda. 1999. „Jezuici na Śląsku. Uwagi do listu z sierpnia 1945 r.”. *Śląsk Opolski. Kwartalnik Naukowo-Dokumentacyjny* 36 (2): 58–63.
- Bulla Siegmund. 1991. *Das Schicksal der schlesischen Männerklöster während des Dritten Reiches und in den Jahren 1945/46*. Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag.
- Dawidejt-Drobek Ewa. 2018. „Dokumenty z Archiwum Państwowego w Opolu dotyczące pobytu w 1945 r. wojsk radzieckich w Nysie”. *Rocznik Ziemi Zachodnich* 2: 440–578.
- Dolata Bolesław. 1965. *Wyzwolenie Opolszczyzny przez Armię Radziecką w roku 1945 (z nawiązaniem do walk o wyzwolenie wszystkich ziem zachodnich i północnych)*. Opole: nakł. własny.
- Dolata Bolesław. 1965. „Wyzwolenie Śląska Opolskiego”. *Kalendarz Opolski* 13: 58–66.
- Dolata Bolesław. 1974. *Wyzwolenie Polski 1944–1945. Działania wyzwolenicze Armii Radzieckiej i Ludowego Wojska Polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo MON.

- Dutkiewicz Marek. 1998. „Recenzja: Henryk Stańczyk, *Od Sandomierza do Opola i Raciborza*, Wydawnictwo «Neriton»». Warszawa 1998, ss. 293”. *Piotrkowskie Zeszyty Historyczne* 1: 189–191.
- Globisch Wolfgang. 2018. *Opolski męczennik ks. Georg Hertel, świadek wiary i miłości*. Opole: Fundacja Nauki i Kultury na Śląsku.
- Grau Friedrich Karl. 1966. *Schlesische Inferno. Kriegsverbrechen der Roten Armee beim Einbruch in Schlesien 1945*. Stuttgart: Seewald Verlag.
- Hanich Andrzej. 1995. „Tragedia księży katolickich na Śląsku Opolskim po wkroczeniu Armii Czerwonej w 1945 r.”. *Śląsk Opolski* 16: 21–23.
- Hanich Andrzej. 2009. *Czas przełomu. Kościół katolicki na Śląsku Opolskim w latach 1945–1946*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Hanich Andrzej. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego w latach II wojny światowej*. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża.
- Hanich Andrzej. 2019. Ustanowienie administracji apostolskiej na Śląsku Opolskim – tło i okoliczności. W *Organizowanie polskich struktur Kościoła Katolickiego na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945–1945*. Red. Kazimiera Jaworska, 67–93. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny.
- Hytrek-Hryciuk Joanna. 2010. *Rosjanie nadchodzą! Ludność niemiecka a żołnierze Armii Radzieckiej (Czerwonej) na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*. Wrocław: Oddział Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.
- Jasiak Ksawery. 2011. „Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Opolu w latach 1945–1947. Struktura i działalność”. *Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989* 8–9 (1): 9–50.
- Konieczny Alfred. 1998. *Śląsk a wojna powietrzna lat 1940–1944*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Myszor Jerzy. 2002–2006. *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1939–1989*. T. 1–3. Warszawa: Verbinum.
- Pałys Piotr. 2016. „Opole 1945 – rok pierwszy”. *Studia Śląskie* 78: 15–26.
- Rothe Alfred. 1967. *Geschichte der Ostdeutschen Provinz der Gesellschaft Jesu seit ihren Anfängen bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges*. Berlin: Osttd. Provinz S.J., Provinzialat.
- Schatz Klaus. 2013. *Geschichte der deutschen Jesuiten (1814–1983)*. T. 3: 1917–1945. Münster: Aschendorff.
- Seeger Karl Hans, Latzel Gabriele. 2006. *Karl Leisner – Priesterweihe und Primiz im KZ Dachau*. Münster: LIT Verlag.
- Stańczyk Henryk. 1998. *Od Sandomierza do Opola i Raciborza*. Warszawa: „Neriton”.
- Tomczyk Damian. 1976. *Przelamanie linii Odry w 1945 r. przez Armię Radziecką na Śląsku Opolskim*. Opole: Instytut Śląski.
- Tomczyk Damian. 1981. *Za wolność waszą i naszą. Szkice biograficzne radzieckich wyzwolicieli Śląska Opolskiego*. Opole: Wydawnictwo Instytutu Śląskiego.

Tomczyk Damian. 1989. *Śląsk Opolski – 1945. Militarne i polityczne problemy okresu wyzwolenia*. Opole: Wydawnictwo Instytutu Śląskiego.

*

Streszczenie: Autor przybliży czytelnikowi powojenną relację niemieckich jezuitów, którzy w Opolu przeżyli okrucieństwa 1945 r. i zapisali je w sprawozdaniu, którego odpis przechowywany jest *Archivum Romanum Societatis Iesu* w Rzymie. Relacja Niemców, jako osób wysiedlonych, ukazuje tragizm sytuacji, który nie mógł być dostrzeżony przez ich polskich współbraci. Artykuł stanowi niejako uzupełnienie znanej w kręgu czytelniczym relacji polskich jezuitów z sierpnia 1945 r., którzy po niemieckich współbraciach objęli opolską placówkę zakonną.

Słowa kluczowe: jezuita w Opolu, II wojna światowa, rok 1945, wysiedlenia ludności niemieckiej.

Abstract: “God’s Protection Was with Us”. **German Jesuits in *Festung Oppeln* and Post-War Opole (1945). An Account from the *Archivum Romanum Societatis Iesu* in Rome as a Supplement to the *Notes to the letter of August 1945* by Piotr Badura and Wanda Musialik.** The author introduces the reader to the post-war account of German Jesuits who survived the atrocities of 1945 in Opole and described it in a report, a copy of which is kept in the *Archivum Romanum Societatis Iesu* in Rome. The account of the Germans, as displaced persons, shows the tragedy of the situation, which could not have been perceived by their Polish confreres. The article is, in a way, a supplement to the account of the Polish Jesuits from August 1945, well known in the reading circle, who took over the Opole monastic institution after their German confreres.

Keywords: Jesuits in Opole, Second World War, 1945, displacement of German population.

